

DE ZUSTERS VAN VORSELAAR IN TERHAGEN

Onlangs kregen we vanwege de Congregatie van Vorselaar een overzicht in handen dat handelt over de werking der Zusters van Vorselaar in Terhagen vanaf 1872 tot 1994 - datum van hun vertrek uit Terhagen.

Gemakkelijkshalve bieden we het overzicht aan in twee delen: voor 1947 en na 1947.

Voor 1947

Voor het eerste deel beschikken we over de tekst van 25 mei 1947 voorgedragen door Renaat Van Bulck⁵² (+1972) bij gelegenheid van de plechtige herdenking van het 75-jarig bestaan van de zustersschool van Terhagen. We nemen deze tekst als uitgangspunt voor dit eerste deel.

Het gehucht Terhagen was in 1872 al sterk in bevolking aangegroeid door de snelle uitbreiding van de plaatselijke steenbakkerijen. Terhagen had op dat ogenblik nog geen eigen kerk en school.

In Rumst vond men de oprichting van een school in Terhagen stilaan een noodzaak. Gemeentesecretaris Kiekens wilde samen met eerwaarde moeder Josephine, overste van het klooster van Vorselaar te Rumst, een school oprichten te Terhagen. In de paasvakantie van 1872 huurde secretaris Kiekens in Terhagen de herberg "De Drie Koningen" om er een school te beginnen. Deze herberg was gelegen op het Molleveld, het toenmalig centrum van Terhagen.

Op 22 april 1872 kwamen zuster Pelagie en zuster Francisca vanuit Rumst naar Terhagen om een school te openen. De eigenlijke herbergkamer, een grote plaats, door een houten schutsel in twee verdeeld, werd tot klaslokaal omgevormd.

Rond de 80 kinderen, jongens en meisjes, vanaf 3 tot 12-13 jaar meldden zich de eerste dag aan. Het schoolmeubilair bestond uit vier lessenaars, enige banken en twee borden van elk 1 m² groot.

Na enige weken waren er zoveel kinderen bijgekomen dat het onmogelijk was ze nog langer in de twee lokalen te plaatsen. De eigenlijke toeg, achter de herbergzaal gelegen werd dan als bewaarschool gebruikt, en een zestigtal kleuters van drie tot zes jaar werden daar ondergebracht onder leiding van een derde onderwijzeres, zuster Apollonia, die na korte tijd werd vervangen door zuster Gudula.

De zusters kwamen alle dagen door hitte en koude, door regen en sneeuw, van Rumst, een groot half uur ver, en stonden tegen acht uur 's morgens aan de "Drie Koningen". Hun middageten brachten ze mee, uitgenomen aardappelen, die ze na de voormiddagklas schilden en kookten op de Leuvense stoof met platte buis die als verwarming diende.

⁵² Senator voor Boom vanaf circa 1955

Niettegenstaande de primitieve inrichting, groeide het aantal leerlingen uitermate snel zodat er een uitweg diende gezocht. Van de nood een deugd gemaakt en het bakhuis achter de "Drie Koningen" moest er aan geloven. De oven werd uitgebroken, een venster gekapt; de vierde klas was geboren. Deze keer een klas voor de jongens, die tot dan toe bij hun zusjes hadden mogen ravotten. De meest noodzakelijke meubelen ontbraken er - slechts twee lessenaars en een bord waren voorhanden. De kleuters hadden meermaals gezien hoe hun vaders en grootvaders hun streng trokken, wanneer ze de zondagmorgen op een hoopje steen, de lucht aftuurden naar de komst van hun witpen of geschelpte. Waarom dit procédé hier ook niet toegepast? Een paar "paddekens" steen, een gangske er over, en de stoelen waren in orde. Wanneer er soms voor de gelegenheid een schoolbezoek kwam, dan moesten onze flinke jongens op teken van zuster Olivia als jonge rekruten recht veren, de pink tegen de broek. Het gebeurde meermaals dat hun zitbanken achterover tuimelden, waarna ze met de meeste ijver aan de heropbouw begonnen.

De eigendom "de Drie Koningen" behoorde aan de heer De Cock van Boom en werd gehuurd voor 300 fr. per jaar.

Daar de school niet aangenomen was, noch een fundatie (stichting) kreeg, betaalden de leerlingen zelf hun schoolgeld. Ieder volgens zijn vermogen en godsvrucht. De welgestelden betaalden 0,75 fr., de begoeden 0,50 fr. en de anderen 0,10 fr. per maand.

Het volgende schooljaar konden alle klassen van de nodige meubelen en leermiddelen worden voorzien. Volgens het verslag van de heer Nelis, kantonnaal schoolopziener, stond de aanneming van twee klassen vast. De school zag zich zo gesteund door de overheid en was verzekerd van inkomsten.

Bij koninklijk besluit werd op 21 december 1874 het decreet van de oprichting van de gemeente Terhagen afgekondigd. Jan Frans Pauwels werd de eerste burgemeester.

Na conflict met de eigenaar van "de Drie Koningen" over de huurprijs zagen de zusters zich genoodzaakt te vertrekken.

Ondertussen, het was 25 oktober 1875, werd Petrus Aerts tot pastoor van de nieuwe parochie benoemd. Hij nam de belangen van de school ter harte en ging de zaak bepleiten bij burgemeester Pauwels.

Deze schonk een stuk grond dat gelegen was in de kom van het dorp, langs de oude steenweg tussen Boom en Rumst. Van dit perceel was een eerste deel, 112 are, bestemd voor de bouw van een school en klooster. Een tweede deel was voor de bouw van een kerk en kerkhof. Het derde en vierde deel was voor de pastorij en kosterij.

De bouw van het klooster bleef uit waardoor de zusters dagelijks te voet tussen Rumst en Terhagen moesten blijven pendelen.

De oplossing werd boven de kleine keuken, bij de klassen aangebouwd, een zoldertje met twee kleine dakvensters. Hier werden vier bedden geplaatst om de zusters de dagelijkse verplaatsingen te besparen.

In 1879 barstte de schoolstrijd los. De zusters dienden hun ontslag in als onderwijzeressen van de aangenomen school en zouden voortaan in een vrije ongesubsidieerde school lesgeven.

Intussen was er te Terhagen een gemeentelijke jongensschool opgericht. Door de schoolstrijd lieten de zusters ook jongens toe in hun school. Hierdoor telde de school op 10 oktober 1879 500 leerlingen, jongens en meisjes, die vier klassen bevolkten.

Van die tijd dagtekent ook het parochiaal schoolcomité. Dit was belast met de financiële zorgen van de vrije school. Zij brachten in die jaren ongeveer 100 à 1200 fr. per jaar samen.

In 1880 werd gestart met de bouw van een klooster voor de zusters.

Met de verkiezingen van 1884 werd de regering weggestemd en vervangen door een nieuw katholiek kabinet. De schoolwet van 1879 werd afgeschaft en de vrije scholen konden opnieuw aangenomen worden.

Op 22 juni 1885 overleed burgemeester Pauwels. Hierdoor verloor de school een groot weldoener.

De school bleef groeien. In 1889 werd op vraag van de gemeente ook onderricht verstrekt aan jongens van 6 tot 8 jaar. De gemeenteschool kon namelijk alle kinderen niet meer herbergen.

In 1895 overleed Petrus Aerts, de eerste pastoor van Terhagen. Hij werd opgevolgd door Eerwaarde heer Van der Meeren. Deze zou pastoor blijven tot in 1927.

De school bleef groeien en telde in 1902 al negen zusters. In 1905 telde de lagere school 312 leerlingen over vier klassen. De eerste bewaarklas had 109 kinderen en de tweede 140. Een vijfde klas werd in een vergaderzaaltje van het patronaat opgericht in 1913.

Bij het uitbreken van W.O. I werden de klassen geschorst, de banken verwijderd en de vloeren met stro bedekt om de Belgische soldaten te herbergen.

Op 28 september 1914 begonnen de Belgische batterijen, ten noorden van de gemeente opgesteld, oorverdovend te werken. In de Schransstraat sloeg een obus in en er vielen meteen vier zwaar gewonden, nl. Josephina Maria Rosalia Philippina Verdickt, weduwe van Corneel Verrept en Ferdinand Van den Heuvel, Frans Jozef Smets, echtgenoot van Joanna Maria Clymans, Louis Beeckmans, echtgenoot van Louise Van der Auwera - hij overleed te Antwerpen op 5 oktober 1914 in het St.-Elisabethgasthuis - en Pieter Alfons Clotilde Haelewaeters, echtgenoot van Maria Rosalia van der Wildt. Geen enkel van de vier slachtoffers overleefde de ramp. Gevolg: een algemene paniek. Terhagen sloeg op de vlucht. Ook de zusters vluchtten eerst naar Kontich, dan naar Hoboken en de polders in, benoorden Antwerpen, dan verder de grens over, de vrijheid tegemoet: Bergen-op-Zoom⁵³. Wanneer de val van Antwerpen vast stond, kon de terugtocht beginnen, ook voor de zusters. Op 29 oktober 1914 werden de klassen heropend.

De school werd in beslag genomen door de bezettende overheid om dienst te doen voor de keuring, de fameuze controle.

⁵³ Zie Mariën, A. (2003). Een familie uit Terhagen op de vlucht: september - oktober 1914. In: *Jaarboek 2003*. Rumst: Rumesta.

In 1915 werd het geld dat voorzien was voor de prijsuitreiking gebruikt voor het verzenden van pakjes aan de elf krijgsgevangen Terhagenaars die op dat ogenblik konden bereikt worden.

Tengevolge van een nieuwe schoolwet, na de oorlog, mocht een klas niet meer dan 50 leerlingen tellen. Na een vergroting in 1920 werden er ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de school nogmaals twee klassen bijgebouwd. Tot slot werd er een laatste maal gebouwd in 1930. De school telde dan twee bewaarklassen, zes lagere klassen, een vierde graad en een huishoudklas.

Voor de viering van het 50-jarig bestaan werden de klassen aangepast. Dit gebeurde met de steun van de heren Victor Swenden en De Beukelaer en het gemeentebestuur. De bouwperiode die zestig jaar had geduurd was afgelopen.

Tijdens wereldoorlog twee werden de klassen gebruikt door de geallieerde troepen van december 1944 tot en met eind april 1945.

Na 1947

Voor de jaren na 1947 beschikken we over een overzicht dat door de zusters van Terhagen is opgesteld. We sommen hier enkele markante feiten en data op en houden ons zover nodig en mogelijk aan de letterlijke tekst van het overzicht van de zusters.

De lagere school en ook de bewaarschool werden op 1 januari 1953 heraan genomen door het socialistisch gemeentebestuur voor een tijdspanne van zes jaar tot 31 december 1958.

In ditzelfde jaar 1953 laat burgemeester Nicolas Verlinden⁵⁴ de hoogste drie leerjaren, de vierde graadklassen en twee bewaarklassen schilderen. De speelplaats voor de bewaarschool werd door de gemeente geplaveid.

In de nacht tussen 31 januari en 1 februari beleefden we hier een felle overstroming, veroorzaakt door drie grote dijkbreuken. Rustig en kalm gaan we onze nachtrust in, ondanks stormwind en regen. Rond vijf uur springt iemand over onze gesloten poort om te komen bellen aan de huisdeur. "Zusters", vraagt de man "staat ge niet onder water?". Vlug was de jobsmare onder de zusters voortgeseind: "overstroming"! Iedereen liep de hof in. Maar halverwege gekomen, stop...! Daar traptten we reeds in 't water. Met een pillichtje zagen we dat het water toch enige centimeters was teruggetrokken. Het water van de Rupel was dus aan 't weglopen.

Edelmoedig en durvend zou moeder Berchmans met een paar zusters in de klassen gaan redden wat nog te redden was. Halfweg de speelplaats stond moeder tot over de knieën in 't water. Ze kon niet meer recht blijven en moest terug keren. Stilaan trok het water weg en rond 9 uur konden we in de klassen gaan bestatigen wat een overgrote macht het water bezit. Deuren waren ingebeukt, lessenaars omgekanteld, treden voor de deuren gedreven, banken ondersteboven geworpen. De kasten met leerboeken doorweekt en beslijkt met vuile modder.

⁵⁴ Nicolas Verlinden was burgemeester van Terhagen van 1947 tot 1973.

Overall riet tussen spleten en banken, boomstronken waren in de gang binnen gezwalpt. 't Was echt ellendig. Wie het niet gezien heeft kan het zich niet inbeelden.

Daar de eerste 4 klassen, namelijk het 2de, 3de, 4de en 5de leerjaar, tamelijk hoog gelegen zijn, hadden die niet meer dan 20 cm waterstand. Maar daar de speelplaats fel afhelt bereikte de waterstand in de hoogste 3 klassen 1,10 m tot 1,13 m. Als het water weggetrokken was bleef er een slijklaag achter van 10 tot 20 cm dik, die nog weken nadien haar verpestende geur in de klassen verspreidde.

Dinsdag 3 februari, terwijl we volop bezig waren met het slijk en modder van banken en kasten te schuren, bracht mgr. Schoenmaeckers, hulpbisschop van Mechelen, met onze pastoor een bezoek aan onze geteisterde school. Enige dagen nadien op 12 februari schonk het bisdom ons een milde gift van 25.000 fr. en op 31 juli nog 24.000 fr.

Woensdag 4 februari, kregen we het bezoek van onze heer inspecteur Wauters die ons labeur aanmoedigde. De kinderen van de vierde graad die aanwezig waren hielpen de speelplaats reinigen om de vorst voor te blijven.

Donderdag en vrijdag ging de opruiming verder. Dokter Nijs, die de klassen bezocht had, raadde ons aan alles wat in het water geweest was te verbranden om gebeurlijke besmetting te voorkomen. Ook moeder Severine deelde zijn mening. Vrijdagnamiddag ging dan alles op in vlammen: handwerken, leerboeken, leermiddelen, persoonlijke werken en documentatie van de onderwijzeressen, alles, alles moest in het vuur.

Meubels en vloeren werden tot drie-, viermaal geïet met bruin zeep, poeder, creoline en daarna gaf de gemeente nog een speciaal ontsmettingsmiddel "Teramine". Toch bleef de onaangename geur in de lokalen gedurende weken.

Ons huis bleef gelukkig vrij daar het veel hoger gelegen is.

Van 1954 tot 1958 kende ons land een tweede schoolstrijd, die zich uiteraard kristalliseerde rond de toenmalige socialistische minister van onderwijs, Leo Collard. Zouden de katholieke scholen nog aangenomen worden?

Bij de stembusgang in 1958 bekwam de C.V.P.⁵⁵ de meerderheid. Zo kwam het schoolpact tot stand. Dit had ook voor gevolg dat de socialistische partij van Terhagen de oprichting eiste van een gemeentelijke bewaarschool; 37 ouders ondertekenden de aanvraag. De kleuterschool opende haar deuren op 1 april 1959.

De volgende dag eerst werd die oprichting aan het gemeentebestuur ter stemming voorgelegd. Uitslag: 6 vóór, 5 tegen.

De heer burgemeester wees er op dat hij handelde in de geest van het schoolpact.

Toen onze kleuterschool op maandag 13 april heropend werd, stelden we vast dat er 30 kinderen onze school verlaten hadden.

Na de éérste stap gezet met Pasen van dit jaar, werd het gemeentelijk onderwijs verder uitgebouwd. Het gemeentebestuur stelde op verzoek van het comité ter bevordering van het officieel

onderwijs de gemeentelijke jongensschool toegankelijk voor meisjes van 3 tot 14 jaar. Dit had voor gevolg dat er 33 meisjes van onze lagere school overgingen naar de gemeenteschool. Omgekeerd gingen er 33 jongetjes van 1de, 2de en 3de leerjaar naar de vrije school.

Als gevolg van dit alles viel in augustus 1959 het bestuursambt zonder klas, het dalende geboortecijfer speelde stilaan een rol en er waren heel wat leerlingen overgegaan naar de gemeentelijke lagere school en naar de kleuterschool.

In 1959 bedroeg de schoolbevolking in totaal 239 leerlingen.

1963 - Bouw van een kleuterschool. Na onderhandelingen tussen onze pastoor en de Congregatie van Vorselaar werd er besloten een kleuterschool te bouwen in de hof van de zusters, en niet in die van de pastorij zoals aanvankelijk gedacht werd. De bouwwerken begonnen op 23 september 1963 en waren voltooid op 28 november. Het werden drie lokalen; de twee oude klassen werden verwerkt tot speelzaal. De voorbereidende werken op het terrein gebeurden door hulpvaardige Terhagenaars: Jules Sterkens, Jozef Corremans, Karel Wuyts, Willy Van Linden, Kamiel Buelens, Frans Crauwels, Frans De Smedt, Willy Wolf, Gustaaf Geeraerts, François Serneels, Frans Wouters en François Wouters.

Verder werd er gewerkt met bemiddeling van de heren hoofdinspecteurs en inspecteurs, mgr. De Smedt, senator R. Van Bulck, mgr. Janssen, vicaris-generaal van Antwerpen, en eerwaarde heer Van Herck.

De verhuis gebeurde geleidelijk door de kleuters zelf.

1965 - Bouw van een nieuwe lagere school. Door de kerkfabriek van Sint-Jozef van Terhagen, vertegenwoordigd door de heren Victor Lamberts, voorzitter, en Karel Landuydt, schatbewaarder, werd een geregistreerde bouwvergunning gegeven om op haar grond, groot 1000 m², gekadastrerd sectie A nr. 258/u/2, gelegen te Terhagen, schoolgebouwen op te richten.

De kerkfabriek Sint-Jozef van Terhagen verzaakt aan het recht van natrekking en dit ten behoeve van de V.Z.W. Gesticht van de Zusters van de Christelijke Scholen te Vorselaar.

De gebouwen zijn en blijven eigendom van de bouwende vereniging.

Er werd tevens een overeenkomst gesloten tussen Vorselaar en E.H. pastoor dat de school bestemd is voor de vrije meisjesschool. De jongens werden onder bepaalde voorwaarden in die tijd voorlopig aanvaard.

Op 4 juli 1965 werd bij proces-verbaal vastgelegd de ruiling van onroerende goederen tussen de familie Wegge en de kerkfabriek van Terhagen om de school een uitgang te verlenen.

De voorbereidende werkzaamheden begonnen in april 1965 en met Pasen 1966 waren de nieuwe schoollokalen beschikbaar, de verhuis kon doorgaan onder de paasvakantie.

⁵⁵ Vroegere benaming van de huidige CD&V.

Schoolbevolking. Hieronder een overzicht van de leerlingenaantallen van 1959 tot 1969. Vanaf 1959 tot 1963 vormden het vijfde en zesde leerjaar een graadsklas.

a) Kleuterschool.

	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
5 jaar	31	24	24	22	22	32	26	33	23	20	31
4 jaar	28	28	20	24	32	27	31	28	23	30	21
3 jaar	32	30	32	36	21	33	28	26	33	28	25
Tot.	91	82	76	82	75	92	85	87	79	78	77

b) Lager school

	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
1ste lj.	30	26	25	22	26	22	32	24	16	28	20
2de lj.	26	330	26	25	20	21	18	27	24	27	22
3de lj.	17	19	22	29	24	20	17	19	22	23	27
4de lj.	12	16	27	25	26	23	18	17	33	22	19
5de lj.	29	21	14	14	22	16	21	22	18	15	21
6de lj.						28	27	22	17	16	17
7de lj.	17	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8ste lj.	-	-	17	15	-	-	-	-	-	-	-
Tot.	146	143	131	131	118	130	133	131	130	131	126

Na 1969. In 1977 ging zuster Josephine Pollet, directrice van de school en titularis van het 6de leerjaar, met ziekteverlof. Zij werd opgevolgd door Jean Naessens, als directeur van de school en titularis van het 5de en 6de leerjaar. Zuster Josephine zette zich in voor de parochiale activiteiten, vooral ziekenzorg, en zou dat blijven doen tot bij haar vertrek uit Terhagen.

In 1986 werd de school van Terhagen een wijkafdeling van de vrije school van Reet.

Over de kloostergemeenschap van Terhagen

a) Samenstelling van de kloostergemeenschap van Terhagen 1980 - 1990.

Kloosternaam	naam	aankomst	vertrek	nieuw adres
Zr. Nathaliana	Van Hove Amelia	24.08.1932	20.10.1994	Kesselsesteenw. - Lier
Zr. M. Theodulfa	Ollevier Louisa	10.08.1949	13.09.1994	Emmaüs - Westmalle
Zr. M. Leontine	Drossaert Angèle	24.08.1944	13.04.1981	Eikendal-Hoogboom
Zr. M. Gustava	Pollet Josephine	26.08.1964	20.10.1994	Sjaloom - Westmalle
Zr. Aloysia	Van Elsacker	14.07.1980	25.10.1981	Zoersel
Zr. Maximina	Bets Maria	05.07.1977	05.07.1980	Vlierbeek

Zr. Amanda Maria	Laenen Clementine	06.07.1971	08.07.1980	Mol-Rauw
Zr. M. Elmira	Somers Alida	08.07.1981	29.07.1982	Hoboken
Zr. M. Stefane	Gilissen Yvonne	01.08.1983	07.11.1986	Viersel
Zr. Elodia	François Elza	17.11.1988	1990	Geel St.-Amands
Zr. Gabina	Kaers Augusta	17.08.1989	11.12.1991	Poederlee
Zr. Adolfia	Liekens Anna	16.08.1990	1991	Huize Nazaret - Lier

b) Verantwoordelijken voor het huis van Terhagen

Zr. Amanda Maria	Laenen Clementina	06.07.1971	08.07.1980
Zr. M. Gustava	Pollet Josephine	08.07.1980	17.07.1889
Zr. Gabina	Kaers Augusta	17.08.1989	11.12.1991
Zr. M. Gustava	Pollet Josephine	12.1991	20.10.1994

c) Beschouwingen.

Het totaal aantal zusters dat in Terhagen verbleven heeft, is negentig. Dat vertelt ons een handgeschreven lijst. Onder hen de zusters Francisca en Pelagie die vanuit Rumst naar Terhagen kwamen. Zuster Francisca (Barbara Van Autenboer, °Kampenhout 10 februari 1836) werd de eerste moeder van de Terhaagse kloostergemeenschap en verbleef onafgebroken in Terhagen tot aan haar dood in 1927. Zuster Marcellina, die in 1948 overleed, heeft bijna 62 jaar in Terhagen vertoefd, van 1886 tot 1948. Zuster Nathaliana slaat het record: 62 jaar en 2 maanden. De laatste verantwoordelijke, zuster Josephine, overleed op 13 januari 2004 te Westmalle.

d) In 1994.

De gemeenschap werd opgeheven op 20 oktober 1994. Na het vertrek van de zusters werd het

Figuur 1. Het voormalige klooster van Terhagen.
Foto: Maarten Van Hoorenbeeck.

klooster door de parochie in erfpacht gegeven aan Kind en Gezin. De plaatselijke afdeling nam hier haar intrek. De opendeurdag bij de inhuldiging van de afdeling in Terhagen had een groot succes. De eerste verdieping werd druk bezocht. De dames van Terhagen wilden absoluut zien hoe hun vroegere meesteressen gelogerd waren.

Jules Reusens